

Risâle fi mes'âli'l-kesb ve'l-ihtiyâr (Cezayir, ts.); *Tuhfetü'l-aşyâr fi'l-cebr ve'l-ihtiyâr* (Cezayir, ts.); *el-Kavâ'idü'l-kelâmiyye* (Cezayir 1329); *el-Lüma' alâ nazami'l-bidâ'* (Cezayir 1330).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, II, 1291; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 286-287; Hifnâvi, *Ta'rîfû'l-halef bi-ricâlî's-selef*, Beyrut 1402/1982, II, 453-457; Ammâr et-Tâlibî, *İbn Bâdis: Hayâtühü ve âşâruh*, Beyrut 1403/1983, I, 19-25; Mâzin Salâh Mutabbakânî, *Cem'iyetü'l-'ulemâ'i'l-müslîmine'l-Cezâ'iriyün ve eşeruha'l-ışlâhî fi'l-Cezâ'ir*, Cezayir 1985, s. 92; A. Christelow, *Muslim Law Courts and the French Colonial State in Algeria*, Princeton 1985, s. 24, 206, 213, 216, 230-234, 255-256, 263; Ebû'l-Kâsim Sa'dullah, *Ebhâş ve ârâ' fi târîhi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1990, II, 193-195; a.m.f., *el-Hareketü'l-va'fâniyyetü'l-Cezâ'iriyye*, Beyrut 1992, II, 135, 140, 144, 147-148, 188, 294, 386; a.m.f., *Târîhu'l-Cezâ'iri's-şekâfi*, Beyrut 1998, III, 34, 91, 125, 128, 129, 130, 287, 390; IV, 373, 467, 471, 533; V, 232, 235, 314, 489; VI, 38, 209, 220-223, 241, 331-332; VII, 146, 153-154, 157, 173, 196-197, 279-280; VIII, 45, 77, 98, 165, 210-211, 249, 259; R. Bencheneb, "al-Madjudjâwi", *EI²* (İng.), V, 1029-1030.

AHMET ÖZEL

MECDÎ, Mehmed

(ö. 999/1591)

Osmanlı edip ve şairi,
biyografi yazarı.

Edirne'de doğdu. Babasının adı Abdulah'tır. İlimiye ailesine mensup olmasından dolayı "Çelebi" unvanıyla anılır. Dönemin âlimlerinden Kaf Ahmed Çelebi'nin dânişmendî olarak onun yanında yetişti ve kısa sürede temayüz etti. Erken yaşlarda edebiyatla meşgul oldu, şairler yazdığı gibi okuduğu Arapça ve Farsça eserlere tenkitlerde bulundu. Bir tavsiyeye uyarak Taşköprizâde'nin Arapça eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye'sini Türkçeye çevirmeye başladı. Karamanî Ahaveyn Mehmed Çelebi'nin bir rivayete göre Sultan Bayezid Medresesi müderrisliğinden (Âşık Çelebi, vr. 117^b; Kınalızâde, II, 854), diğer bir rivayete göre Sahn müderrisliğinden (Atâî, s. 334) mülâzımı olan Mecdî Çelebi kadılık görevini tercih ederek Rumeli kazaskerliğine bağlı Ösek'te ve diğer bazı kaza merkezlerinde kadılık yaptı ve günlük 150 akçe kapasiteli kadılığa kadar yükseldi. Daha sonra İstanbul'a geldi ve burada vefat etti. Ölümüne, "Mecdî'ye rahmet edat Rabb-i mecîd" misralı ile tarih düşürülmüştür. Mezarı İstanbul'da Edirnekapı dışındaki Emîr Buhârî Tekkesi civarındadır.

Tercüme ve telif birkaç eseri bulunan Mecdî Çelebi aynı zamanda şair olup çoğunluğu gazellerinden meydana gelen bir divançesi vardır. Ayrıca Seyfiyye adında Arapça edebî bir risâlenin müellifidir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3415/5, vr. 28^b30^b). Tezkirelerde "kalemiyye" tarzında yazıldığından söz edilen (Âşık Çelebi, vr. 117^b; Beyânî, s. 250) Şem'iyye adlı risâlesinin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır (örnek parça için bk. *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 324). Çağdaş Âşık Çelebi tarafından "benzersiz bir şair, akrandan üstün âlim, nesri kuvvetli bir münşi" olarak nitelenir. Edirne'de kendisiyle defalarca görüşen ve sohbetlerinde bulunan tezkire sahibi Ahdî ise nazma aşırı meymelin olduğunu, Anadolu şairlerinin divanlarından yaptığı seçmelerle bir câmiu'n-nezâir meydana getirdiğini ifade eder (*Gülşen-i Şuarâ*, s. 175 vd.). En önemli tercümesinin Abdülkâdir el-Kureşî'nin *el-Cevâhirü'l-mudîyye fi tabakâti'l-Hanefiyye* çevirisi olduğu belirtilmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, III,

139). Şiirde hemşehrisi Emrî Emrullah'ın tesirinde kaldığı bildirilen Mecdî'nin özellikle kaside ve gazel türlerinde şiirleri vardır. Bir nüshası Millet Kütüphanesi'nde bulunan (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 398) divançesindeki gazelleri şûhâne ve âşikane bir üslûpla kaleme alınmıştır. Gazellerinden başka nükteli kıtaları ve zarifane muammaları da olan şairin bir kırk hadis tercümesi bulunduğunu Âli Mustafa Efendi kaydeder (*Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 324).

Mehmed Mecdî, asıl şöhretini eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye'nin tercümesi olan *Hadâiku's-Şekâik* ile yapmıştır. Daha ziyade *Tercüme-i Şekâik* (*Şekâik Tercümesi*) olarak anılan eser aslı kadar ün kazanmıştır. Kendi ifadesiyle, kadılık mesleğinin verdiği meşgaleler yüzünden tercüme ve ikmal çalışmalarını ancak 1587 yılında tamamlayabilen Mecdî, eserini devrin padişahı III. Murad'a takdim etmiştir (*Şekâik Tercümesi*, s. 13, 527). *Hadâiku's-Şekâik* Taşköprizâde'nin eserine dayalı yeni bir çalışma olarak kabul edilebilir.

Mehmed Mecdî'nin *Şekâik Tercümesi*'nin ilk iki sayfası (İstanbul 1268)

Eserinin adını *Hadâiku's-Şekâik* koymasının sebebinin *Şekâ'ik*'i bir fidanlık kabul etmesiyle, yani orada biyografisi verilen kişileri daha geniş olarak ele almasıyla açıklayan Mecdî kendi eserinin öteki tercümelemlerle kıyaslanmamasını, yaptığı çevirinin onlardan üstün olduğunu ifade eder (a.g.e., s. 11-12). Eser İstanbul'da yayımlanmış (1269), bunun faksimile neşri bir önsöz ve indeks ilâvesiyle *Şekâik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri* adlı külliyyatin birinci kitabı olarak yeniden basılmıştır (nşr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989; ayrıca bk. eş-ŞEKÂİKÜ'N-NU'MÂNİYYE).

BİBLİYOGRAFYA :

Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 9-13, 331, 373-374, 385, 486, 503, 526, 527; Taşköprizâde, eş-Şekâ'ik, tür.yer., ayrıca bk. neşredenin önsözü, s. IX; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 117^b; Ahîdî, *Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 774, s. 175-178; Beyânî, *Tezkire* (nşr. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 249-250; Âlî Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 493^b; Kinalızâde, *Tezkire*, II, 854-856; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 4, 334-336, 419, 439; Riyâzî, *Riyâzü's-şuarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 130^b-131^a; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1058, 1065; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-müsâmirîn*, Millet Ktp., Ali Emîri, Tarih, nr. 80, vr. 80^b; Müstakimzâde, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 384^b; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 10392, II, 545-546; *Osmanlı Müellifleri*, III, 139; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 215-216; TÇYK, s. 686-687; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 259; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 355; Babin-ger (Üçok), s. 95, 96; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 324-325; Behcet Gönül [Necatigil], "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakaik al-Nu'mâniyye Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII/11 (1945), s. 151-152; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4168; İsmet Parmaksızoğlu, "Mecdî", *TA*, XXIII, 350-351; Bekir Kütükoğlu, "Mecdî", *El²* (Fr.), VI, 963; "Mecdî Mehmed Efendi", *TDEA*, VI, 169.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MECDÜDDEVLE

(مجد الدولة)

Ebû Tâlib Keflü'l-ümme
Mecdüddeve Rüstem b. Fahrüddevle Âli
(ö. 420/1029'dan sonra)

Büveyhî hükümdarı
(997-1029).

Babası Fahrüddevle'nin Şâban 387'de (Ağustos 997) ölümü üzerine dört veya sekiz yaşında iken tahta çıkarıldı. Annesi Seyyide (Ümmü'l-mülûk Şîrîn) saltanat nâibi olarak devlet yönetimini ele geçirdi.

Rey ve Cibâl'de hüküm süren Büveyhîler'in başında küçük yaşta bir hükümda-

rın bulunması, Cürçân ve Taberistan'ın eski Ziyârî Hükümdarı Kâbûs b. Veşmgîr'e topraklarını yeniden kazanma hususunda cesaret verdi. Kâbûs, Horasan'daki uzun sürgün hayatına son vererek Büveyhîler'e karşı bir askerî harekât başlattı. Büveyhîler, Kâbûs'un kuvvetleri karşısında mağlûp olarak Taberistan ve Cürçân'dan çekilmek zorunda kaldılar (388/998). Mecdüddeve, 397 (1007) yılında yeni vezir Hatîr Ebû Ali b. Ali'nin yardımıyla iktidarı annesi Seyyide'nin elinden almak için teşebbüse geçti ve annesini bir kalede hapsedti. Fakat Seyyide buradan kaçarak Hasanveyhîler'in hükümdarı Bedr b. Hasanveyh ile Mecdüddeve'nin kardeşi, Hemedan ve Karmîsîn (Kırmanşâhân) Valisi Şemsüddevle'yi harekete geçirmeyi başardı. Rey kuşatıldı, savaşı kaybeden Mecdüddeve annesi tarafından tahttan uzaklaştırılarak bir kalede tevkif edildi. Onun yerine kardeşi Şemsüddevle tahta çıkarıldı. Ancak bir yıl sonra Seyyide Mecdüddeve'nin yeniden tahta geçmesine izin verdi. Mecdüddeve resmen hükümdar olmakla beraber siyasi irade bundan sonra da Seyyide'nin elinde kaldı. 400 (1009-10) yılından itibaren Mecdüddeve, Irak ve Fars Büveyhî Emiri Bahâüddevle'nin üstünlüğünü tanıdı. Bahâüddevle'nin ricası üzerine Halife Kâdir-Billâh ona Mecdüddeve ve Felekü'l-ümme lakaplarını verdi. Bahâüddevle'nin ölümünden (403/1012) sonra Mecdüddeve nisbeten bağımsız bir siyaset izledi.

Mecdüddeve, 405 (1014-15) yılında kardeşi Şemsüddevle tarafından ikinci defa tehdit edildi. Bedr b. Hasanveyh'in ölümünün ardından onun topraklarının bir kısmını ele geçirerek gücünü arttıran Şemsüddevle Rey'i de zaptedip üstünlüğünü pekiştirmek için saldırıya geçti. Şehre kolayca hâkim olunca Mecdüddeve ve annesi Seyyide Rey'den ayrılmak zorunda kaldılarsa da bir süre sonra Şemsüddevle Rey'i boşaltmaya mecbur oldu, Mecdüddeve ve Seyyide Rey'e döndüler. 407'de (1016-17) Büveyhî Devleti'nde yıldızı parlayan ve zamanla güçlenen İbn Fülâz, Kazvin'in kendisine verilmesi isteğiyle isyan etti. Ziyârî Menûçîhr b. Kâbûs'un gönderdiği kuvvetlerle İbn Fülâz Rey'e yürüyünce Seyyide ve Mecdüddeve ona Kazvin yerine İsfahan'ı vererek sorunu çözdüler.

Seyyide'nin 419 (1028) yılında ölümü, Mecdüddeve'nin tek başına devleti yönetme sorumluluğunu taşıyamayacağını kesin olarak ortaya koydu. Zira otuz yılı

aşkın bir zaman boyunca yönetim faaliyetinden uzakta zevku safâ içinde yaşadığı için devleti yönetemez duruma düşmüştü. Sultan Mahmûd-ı Gaznevî Rey'e yürümeyi birçok defa düşünmüş, fakat Seyyide iş başında bulunduğu sürece bunu gerçekleştirmemişti. Beyhaki'nin kaydettiğine göre Gazneli Mahmud, Rey ve Cibâl'in bir kadın tarafından yönetilmiş olması sebebiyle Büveyhîler'den Horasan için gerçek bir tehlikenin mevcut olmadığı düşüncesini taşımıştır. Çünkü eğer Rey şehri bir erkek idare etmiş olsaydı Nişâbur'da devamlı karargâh kurmuş bir orduyu muhafaza etmek gerekecekti (*Târîh*, s. 289).

Mecdüddeve'nin, halkını rahatsız eden Deylemliler askerlere karşı yardım talebi Mahmûd-ı Gaznevî'nin eline onun ülkesini zaptetmek için önemli bir fırsat vermiş oldu. Sultan Mahmud, Hâcib Ali kumandasında 8000 kişilik bir orduyu Mecdüddeve'yi tutuklama emriyle gönderdi. Kendisi de muhtemelen Selçuklular'ın Mecdüddeve'ye yardım göndermesini önlemek amacıyla Cürçân'a hareket etti. Mecdüddeve ilginç bir şekilde kendini düşmanın ellerine teslim etti. Oğlu Ebû Dülef ve 100 kişiden oluşan askerleri ve yakın çevresiyle birlikte Gazneli ordusunu şehrin dışında karşıladı. Kendisi ve oğlu Gazneli karargâhına götürülüp gözetim altına alındı, arkasından Gazneli subayları sevk edilerek şehrin kapıları ele geçirildi. Bunu haber alan Gazneli Mahmud hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Rey şehrine girdi (420/1029). Rey, Gazneliler'in Kuzeybatı İran'daki askerî harekâtı için bir merkez haline geldi. Şehri oğlu Mesud'un idaresine bırakan Gazneli Mahmud, Horasan'a döndüğünde ona diğer Büveyhî topraklarının fetih görevini de verdi. Gerdîzî'nin kaydettiğine göre Mecdüddeve ve oğlu Ebû Dülef önce Hindistan'a, oradan Gazne'ye götürüldü. Mecdüddeve Sultan Mesud'dan iyi muamele gördü ve burada vefat etti (*Zeynü'l-ahbâr*, s. 72, 77).

İlim ve kültüre önem veren Mecdüddeve bizzat bunlarla meşgul olan bir hükümdar olarak dikkati çeker. Devlet işlerinin annesi tarafından yürütülmesi, ona bu yönde kendini geliştirmesi için yeterince zaman sağlamış olmalıdır. Kaynaklarda Mecdüddeve'nin elliden fazla kadından otuzu aşkın çocuğunun bulunduğu kaydedilmektedir. Gazneli Mahmud, Halife Kâdir-Billâh'a yazdığı mektupta bu kadınların hür olduğunu ve Mecdüddeve-